

תשעה באב במוצאי שבת

Reviewed by Rav Moshe Heinemann שליט"א

ערב תשעה באב שחל להיות בשבת.....	א
the week that תשעה באב falls out in – שבוע שחל בו.....	א
דיני ערב שבת ב' אב.....	ב
Taking a shower	ב
דיני שבת ערב תשעה באב	ב
צדקתך and אב הרחמים.....	ב
on שבת אבילות החורבן	ב
תשעה באב for שבת on Preparing	ג
End time to eat or wash	ג
מוצאי שבת	ג
צאת הכוכבים	ג
הבדלה	ד
הבדלה is broken into several parts:	ד
תשעה באב for one who needs to eat on הבדלה:	ה
שבת after Cleaning up	ה
Sunday morning	ו
Fasting	ו
Sunday evening.....	ו
הבדלה	ו
right before washing על הגפן	ו
Ending time for the restrictions of the nine days.....	ז

ערב תשעה באב שחל להיות בשבת

There are two ways that תשעה באב is observed on Sunday – נדחה or בזמנו.

- **נדחה:** More often it is when ט' באב falls out on שבת and the fast is נדחה (pushed off) until Sunday.
- **בזמנו:** Less frequently it is when ט' אב itself falls out on Sunday.

In either case there are several הלכות different than a regular year.

שבוע שחל בו – the week that תשעה באב falls out in

Beginning Sunday prior to תשעה באב there are certain stringencies greater than the rest of the 9 days.¹ (E.g., even people who are allowed to shave for work are generally not allowed to do so during שבוע שחל בו).²

¹ שו"ע או"ח סי' תקנ"א סעיף ד' והיינו משום שיש דברים האסורים מדינה דמשנה כו' : וכדפסק רבא תענית ל..

² אג"מ או"ח חלק ד' ת' ק"יב

- When ט' אב falls out on Sunday, there is no שבוע שחל בו.
- When ט' אב falls out on שבת and the fast is pushed off to Sunday, there is a שאלה if there is שבוע שחל בו.³

דיני ערב שבת ב' אב

Taking a shower

The restrictions of bathing during the nine days are relaxed when done לכבוד שבת:

- When ערב שבת is א' אב one may take a regular hot shower.⁴
- On ערב שבת חזון one may only wash פניו ורגליו with hot water.⁵

דיני שבת ערב תשעה באב

צדקתך and אב הרחמים

- We say אב הרחמים on שבת even when it is באב ט' אב.⁶
- We do not say צדקתך on שבת which is ערב תשעה באב whether ת"ב is נדחה or בזמנו.⁷

שבת on אבילות החורבן

One may not do anything on שבת that publicly shows אבילות.⁸ Nonetheless, certain activities are limited on שבת.⁹

- **בשר ויין**: We eat meat and drink wine on שבת even when it is ט' אב,¹⁰ even in the afternoon right before the תענית starts.¹¹
- **סעודת חברים**: One who does not usually have guests should not invite guests on שבת which is ט' אב.¹²
 - **Exception**: One may invite guests if they need a place.
- **טיול**: One should not go on a leisure walk after חצות היום on שבת which is ט' אב.¹³
 - **Children**: One may take kids under מצוה בר/בת for a walk or to visit friends.¹⁴
 - **Accompanying people home**: If one generally walks home from שבת מנחה with his neighbor he may do so also on שבת חזון.¹⁵

³ שו"ע או"ח סי' תקנ"א סעיף ד'... מ"א

⁴ מ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ט

⁵ מ"ב סי' תקנ"א ס"ק צ"ז וכן פסק מו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א. ועי' בהל' בין המצרים להרב שמעון איידער ששמע מהרב משה פיינשטיין להקל לרחוץ כל הגוף בחמין לכבוד שבת למי שעושה כן בכל ערב שבת וכן הביא מהרב הענקין בהקדמה לס' נחמת יוסף.

⁶ מ"ב סי' תקנ"ב ס"ק ל'

This is even though we do not say תחנון on שבת and תשעה באב is usually contingent on תחנון.

⁷ שו"ע או"ח סי' תקנ"ט סעיף א' ורמ"א סי' תקנ"ב סעיף י"ב.

⁸ מ"ב סי' תקנ"ג ס"ק ו' בשם הגר"א

⁹ מ"ב סי' תקנ"ד ס"ק מ' - ודברים שבצנעא נוהג. ושמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א שגם צריך לנהוג הרחקות של חיבה כגון חיבוק ונישוק.

¹⁰ ברייתא תענית כט: ועירובין מא.

¹¹ שו"ע או"ח סי' תקנ"ב סעיף י'

¹² מ"ב סי' תקנ"ב ס"ק כ"ג

¹³ עי' רמ"א או"ח סי' תקנ"ג סוף סעיף ב'

¹⁴ כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א

¹⁵ כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א

- **Learning תורה**: On ערב תשעה באב one may learn like regular until שקיעה. Certainly, when ערב תשעה באב is on שבת one should not limit himself to learning only that which is מותר on ערב תשעה באב.¹⁶

Preparing on שבת for תשעה באב

- **Eating & drinking**: On שבת one may eat and drink even foods that help him fast. One may not speak out that the reason he is eating/drinking is to help fast.¹⁷
 - One may bench with a מזומן even by שלש סעודות as unlike at a regular סעודת המפסקת.¹⁸
- **Caffeine pills**: One may not take timed release caffeine pills on ערב תשעה באב to prepare for תשעה באב.¹⁹
- **Brushing teeth**: On a regular ערב תשעה באב, some people brush their teeth after they finish eating before the תענית starts. One should not do so²⁰ when ערב תשעה באב is on שבת as he may not prepare for תשעה באב on שבת.²¹

End time to eat or wash

- **Eating and drinking**: One must stop eating and drinking before שקיעה,²² just like when ערב תשעה באב is during the week.²³ He also may not wash after שקיעה.
 - If one benched (for שלש סעודות) before שקיעה he may continue to eat until שקיעה and does not need to make a תנאי,²⁴ (unlike ערב תשעה באב on a weekday).²⁵
- **washing**: After שקיעה one may not wash even his hands just like תשעה באב.
 - One may not wash מים אחרונים after שקיעה.²⁶
 - One should bench before שקיעה so that he is able to wash מים אחרונים.²⁷

מוצאי שבת

צאת הכוכבים

One may not show any אבילות תשעה באב until צאת הכוכבים after שבת.²⁸ This includes:

¹⁶ מייב סי תקניג סייק זי

¹⁷ עיי מייב סי רייצ סייק די וסי שייב סייק זייט

¹⁸ מייב סי תקניב סייק כייג

¹⁹ שמעתי ממוייר הרב משה היינעמאן שליטי"א שאין איסור משום רפואה בשבת כיון שאינו חולי רק בא להמנע מחולי כמו שמצינו שמותר בסיי שכ"ח סעיף כ"ד וסעיף כ"ז. אבל אסור משום הכנה בשבת לחול.

If one wants to mix medicine with egg salad or another food before Shabbos he may do so and eat it on Shabbos (Igros Moshe OC Teshuva 86). However, if he opens a caffeine pill it will no longer work with timed release.

If someone always brushes his teeth after eating, he may do so also now – before Shkiyah²⁰

²¹ כך שמעתי ממוייר הרב משה היינעמאן שליטי"א

²² מייב סי תקניב סייק כ"ד

²³ Even though one is not allowed to perform any Melacha until after Tzais Hakoachavim he must be careful not to eat.

²⁴ מייב סי תקניג סייק בי

²⁵ שער הציון סי תקניג סייק זי

²⁶ כך שמעתי ממוייר הרב משה היינעמאן שליטי"א

²⁷ כך שמעתי ממוייר הרב משה היינעמאן שליטי"א

²⁸ If one generally waits until Tzais Hakoachavim of Rabbeinu Tam to end Shabbos, he should wait until that time.

- The special אבילות of ט' באב such as sitting low and not wearing leather shoes.²⁹
 - The אבילות that we are נוהג for all nine days³⁰ such as not wearing שבת clothes.³¹
- Immediately after דיני אבילות החורבן all נוהג צאת הכוכבים³²

הבדלה

הבדלה is broken into several parts:³³

- 1) מוצאי שבת like a regular שמונה עשרה in הבדלה: We say שמונה עשרה in הבדלה.³⁴
- 2) המבדיל בין קודש לחול: Everyone must say the words "המבדיל בין קודש לחול" before doing מלאכה just like on any שבת מוצאי שבת if he wants to prepare for the week before הבדלה.³⁵
 - He should say this before changing out of his leather shoes.³⁶
- 3) בורא מאורי שבת is מוצאי שבת of הברכה that one says on הבדלה: בורא מאורי האש.³⁷ One who is in Shul says this after מעריב but before איכה.³⁸
 - **One who wants to be יוצא in Shul** must be close enough to the נר (or an incandescent bulb) to be נהנה from it (use it).³⁹
 - **Women who are in Shul** listen to someone else saying the ברכה of בורא מאורי האש like they do on a regular שבת מוצאי שבת.⁴⁰
 - One who wants to be יוצא in Shul must be close enough to the נר (or an incandescent bulb) to be נהנה from it (use it).⁴¹
 - **Women who are at home** and do not have anyone to say the בורא מאורי האש for them may say it themselves.⁴²
- 4) The המבדיל of הברכה: We wait until Sunday night to say the ברכה of המבדיל.

כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א ועי' הליכות שלמה פרק ט"ו בדבר הלכה ס"ק ט"ו שכי' שכוין שאינו אלא חומרא להמתין לשיטת ר"ת, אין להמתין בכה"ג דהוי קולא, ואפשר לחלק בין א"י לחו"ל

²⁹ רמ"א או"ח סי' תקנ"ג סעיף ב' ונראה דה"ה והוא הטעם שלא לישב על קרקע עד צה"כ

³⁰ עי' סי' תקנ"א סעי' א'

³¹ We only wear Shabbos clothes during the nine days in limited situations such as Shabbos or at a Bris for one's son. רמ"א או"ח סי' תרנ"א סעיף א' ועי' ששי"כ פרק ס"ב סעיף ל"ט שלובשים בגדי שבת בשבת ערב תשעה באב עד צאת הכוכבים.

³² שמירת שבת כהלכתה פי' כ"ח סעיף פ"ד הערה קכ"ח. והרמ"א או"ח סי' תקנ"ג סעיף ב' שכתב להסיר הנעלים אחר ברכו מיירי שהיו מתפללין מקודם. אבל בזה"ז יש זמן להסיר בגדי שבת קודם שהולך לבית הכנסת.

³³ Some parts are said after Tisha B'Av as detailed later

³⁴ מ"ב סי' תקנ"ו ס"ק ב'

One who ends up needing to eat during Tisha B'Av and is unable to make Havdalah will rely partially on this Havdalah.

³⁵ מ"ב סי' תקנ"ו ס"ק ב' וכדאיתא בשו"ע ורמ"א או"ח סי' רצ"ט סעיף ז'

³⁶ מ"ב סי' תקנ"ג ס"ק ז' - כדי שלא יראה עינוי בשבת. ואע"ג שכתב הרמ"א סי' תקנ"ג סעיף ב' שיסירם לאחר ברכו מיירי בזמנם שהיו מתפללין מקודם. אבל עכשיו שממתנים להתפלל עד שיבא העם מביתם צריך להסיר הנעלים מקודם.

³⁷ שו"ע או"ח סי' תקנ"ו סעיף א' ועי' ב"י סי' תקנ"ו בשם מרדכי ואבודרהם - אין אומרים על הבשמים במוצ"ש כיון שהיא הנאת הגוף

³⁸ עי' מ"ב סי' תקנ"ו ס"ק א'

³⁹ שו"ע או"ח סי' רצ"ח סעיף ד'

⁴⁰ שמירת שבת כהלכתה פרק ס"ב הערה צ"ח

⁴¹ This applies to men also.

⁴² כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א שדינו כמו כל מצות עשה שהזמן גרמא ועי' בס' ששי"כ פרק ס"ב הערה צ"ח שכי' שאם יש לה בעל יברך להוציא קודם שילך לבית הכנסת

תשעה באב for one who needs to eat on the fast:

- **Children:** Those under בר מצוה/בת מצוה do not need to hear the fast before eating.⁴³
- **One who is not fasting at all on תשעה באב:** One who is sick and will not be able to fast at all on תשעה באב says the fast on שבת afternoon after פלג המנחה and before שקיעה. He just says the ברכה of הגפן followed by the ברכה of המבדיל.⁴⁴ (He does so without a נר and without בשמים.)
 - Even though the חולה said the fast he must be careful about all the הלכות of שבת.⁴⁵
 - Even though the חולה said the fast he waits until צאת הכוכבים for אבילות החורבן.
- **If the חולה is fasting until חצות היום,** he cannot make the fast between פלג and שקיעה.⁴⁶ He should rather make the fast on חמר מדינא (beer) on תשעה באב when he is ready to eat.
 - Even one who does not like beer may not use wine or even grape juice.⁴⁷
 - **One who needs to eat on תשעה באב and is unable to drink beer or is unable to obtain beer** eats without saying the fast.⁴⁸

Cleaning up after שבת

We are מוצאי שבת not to clean up on שבת.⁴⁹

- One should put away food that will spoil, attract bugs, and things that look unsightly on שבת afternoon before שקיעה.⁵⁰
- One may clean up after חצות היום of תשעה באב. He may wash dishes even though his hands will get wet.

⁴³ עיי מייב סיי רסייט סייק אי אבלי עיי שוייט מהרי"ל דסקין קונטרס אחרון סיי הי סייק עייב שמסתפק בזה. ובסי אמת ליעקב בהערה על או"ח סיי תקני"ו מצריך הבדלה כמו שמצריך לכל קטן הישן במוצש"ק להבדיל ביום ראשון בבקר. ומנהגינו שאין מקפידין שישמע הקטנים הבדלה כלל אם כבר הלכו לישון כמו שקטן פטור מקיי"ש משום "אין מצויין אצל אביהן באותו שעה" עייפ רש"י בברכות כ. ד"ה קטנים.

⁴⁴ כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א עייפ שרי"ע או"ח סיי רצ"ג סעיף ג'. וכעין זה בספר הר המוריה (לבעל האדר"ת) אות ע"ב. ואע"ג שהמייב בסי רצ"ג סייק ט' כי שלא לעשות כן בשביל לצאת לדרך כיון שהוא מילתא תמוה לרבים ושמא יבואו להקל במלאכה, בסי רצ"ט סייק כ"ב לא כתב להחמיר. ונראה לחקל משום דבסי רצ"ג מקדים להיות מוכן לעשות מלאכה ושמא יעשה המלאכה עצמה בשבת ועוד דהכא מקדים לעשות מצוה שא"א לעשות אחר שבת.

⁴⁵ שרי"ע או"ח סיי רצ"ג סעיף ג'

⁴⁶ עיי טור או"ח סיי תקני"ו בשם בה"ג מובא בשער הציון סיי רצ"ט סייק ל"ג – כיון שאמר ברכת הבדלה חל עליו דיני תשעה באב ואסור לשנות אפילו כוס של הבדלה וא"כ אינו יוצא הבדלה! ועיי בסי הר המוריה (לבעל האדר"ת) אות ע"ב (דף סה) לבעל האדר"ת שכתב עצה שהחולה יעשה הבדלה ואחר שאינו יוצא בהבדלה ישתה הכוס.

⁴⁷ עיי תענית ל: תניא נמי הכי דכל האוכל בשר ושותה יין בטי' באב עליו הכתוב אומר (יחזקאל לב, כז) ותהי עונותם על עצמותם. וכדפירש הרב חיים קניבסקי בשאלה לחמיו הרב אלישיב (מובא בסי מבקשי תורה תשנ"ג גליון ז'), וכן מובא בסוף סיי תהילה ליונה על מסי תענית) שכתבו הראשונים שהגמי אוסר ערב תשעה באב וכ"ש בת"ב עצמו וכן אוסר סידור רש"י אות תי"א עייפ תענית ל: וכן אוסר שוי"ת אבן ישראל חלק ט' תי מ"ה. ואע"ג שהגרי"ז על הרמב"ם נתן סברא להקיל בת"ב יותר מערב ת"ב, הביא הרב אלישיב שם את האוי"ז הלי ת"ב סיי תט"ו דמשמע דגם בת"ב הוי כמותו מוטל לפניו וכן בריטב"א המובא בב"י סיי תקני"ז.

ואין לברך על מיץ ענבים שהוא גייכ יין כדמוכח מדמברכין עליו קידוש בליל שבת עייפ רמ"א סיי רע"ב סעיף ט'. ואינו דומה לבעל ברית או"ח סיי תקני"ט סעיף ז' ובמייב סייק ל"ז דלבעל ברית הוי יו"ט וכמו שמותר בקצת רחיצה.

⁴⁸ כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א ועיי ששי"כ פרק ס"ב סעיף מ"ח כתב שאם יש לה בעל הוא יברך והיא ישתה החמר מדינה. אבל המייב סיי רצ"ט סייק כ"א משמע שאין במוצש"ק וגם יסמוך על מה שהבדיל בשמו"ע במוצש"ק.

(ובסי ששי"כ פרק ס"ב סעיף מ"ח כתב שאם יש לה בעל הוא יברך והיא ישתה החמר מדינה. אבל המייב סיי רצ"ט סייק כ"א משמע שאין לעשות כן. ועוד יש להקשות על זה.)

⁴⁹ מקור חיים סיי תקני"ד סעיף כ"ב ועיי מייב סיי תקני"ד סייק מ"ג, ערה"ש או"ח סיי תקני"ד סעיף כ"א וסיי תקני"ט סוף סעיף ס"ט.

⁵⁰ כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א

Sunday morning

Washing for bread: One who is washing for bread on תשעה באב (such as a child or woman who just had a baby), should wash until their wrist like on a regular day.⁵¹

- If she will be satisfied with eating food that is not המוציא it is better to do so.⁵²

Fasting

If תשעה באב is a נדחה it is more lenient than a regular year. In many cases a pregnant/nursing lady does not need to fast – even if she would be required to fast in a regular year.⁵³

Sunday evening

הבדלה

For הבדלה after the תענית we say just the ברכה of המבדיל and a ברכה on a כוס.⁵⁴

- **Beer:** Many are careful not to make הבדלה on wine, but instead use beer just like on מוצאי שבת during the nine days.⁵⁵
- **הנה קל:** We do not say the פסוקים which precede הבדלה.⁵⁶
- Even if one missed the ברכה of בורא מאורי האש on מוצש"ק, it is not said on Sunday.⁵⁷

הגפן על right before washing

If one eats before washing for bread, depending on the food, he must sometimes make a separate ברכה אחרונה and not rely on ברכת המזון.⁵⁸ In regard to the ברכה אחרונה on הבדלה, if one plans to wash for bread afterwards (in that same room):

- **On beer:** He should drink less than a רביעית for the הבדלה כוס and be sure to drink more beer⁵⁹ during the סעודה.⁶⁰
- **On wine (if one has no חמר מדינה and no child available):** One should say על הגפן before washing.⁶¹ If one forgot to say על הגפן before washing, he skips על הגפן and

⁵¹ כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א וכ"כ לענין יו"כ ע"י שבט הלוי חלק ח' ת' קל"ט, ששי"כ פי ל"ט סעיף ל"א והערה ק"ו, ואשרי האיש חלק ג' פי כ"ב אות א'. ואע"פ שמחמירים ליטול רק עד קשרי אצבעותיו בבקר, פי' לי כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א דאין אנו נוטלים לתענוג אלא למצוה. ובבקר כבר קבלנו ליטול רק עד קשרי אצבעותיו, אבל אין מנהג לענין חולה הנוטל לאכול ולפיכך יטול כל ידיו.

⁵² כך שמעתי ממו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א – אבל אין להחמיר לקטנים.

⁵³ מ"ב סי' תקנ"ד ס"ק י"ד – ולפעמים מצריכים שיתענה עד חצות היום

⁵⁴ שו"ע או"ח סי' תקנ"ו - ואין אומרים "בורא מאורי האש אפילו לא אמרה במוצ"ש כיון שאין זמנה אלא במוצש"ק שהוא זמן שנברא אש כמש"כ המ"ב סי' תקנ"ו ס"ק ד' וסי' רצ"ט ס"ק י"ח. ואין אומרים בורא מיני בשמים אלא במוצ"ש כשיצא הנפש יתירה כמש"כ המ"ב סי' תקנ"ו ס"ק ה'.

⁵⁵ ערה"ש סי' תקנ"ו סעיף ב' כ' לברך על שאר משקין אבל ע"י מ"ב סי' תקנ"ו ס"ק ג' בשם מהרי"ל

⁵⁶ ששי"כ פרק ס"ב סעיף מ"ד, ובסי' דיני ת"ב שחל ביום א' להר"ש דבליצקי הוסיף שגם שאר מנהגים של מוצ"ש כגון לשפוך הכוס מלא על גדותיו

⁵⁷ שו"ע או"ח סי' רצ"ט סעיף ו'

⁵⁸ מ"ב סי' קע"ו ס"ק ב'

⁵⁹ מ"ב סי' קע"ד ס"ק כ"ה

⁶⁰ בה"ל סי' קע"ד סעיף ו' ד"ה ואפילו

⁶¹ מ"ב סי' רצ"ט ס"ק כ"ח ומ"ב סי' קע"ד ס"ק ט"ו

rather relies on ברכת המזון.⁶² He should specifically have in mind that ברכת המזון will also be for that wine.⁶³

- **Even one who uses wine for הבדלה** may not have any other wine until the next morning.

Ending time for the restrictions of the nine days

In a regular year, most of the דינים of the 9 days apply until the following day at חצות היום.⁶⁴ When תשעה באב is on שבת and נדחה to be observed on Sunday, the restrictions end earlier:

- **Restrictions that end as soon as the תענית is over:** Shaving and haircuts.⁶⁵
- **Restrictions that according to some end as soon as the תענית is over and according to some end the next morning:** Showering or bathing, and washing clothes.⁶⁶
- **Restrictions that end the next morning:** Eating meat, drinking wine,⁶⁷ and listening to music.

⁶² סי' רצ"ט מ"ב ס"ק כ"ט, מ"ב סי' קע"ד ס"ק כ"ז

⁶³ שעה"צ סי' קע"ד ס"ק כ"ט

⁶⁴ שו"ע או"ח סי' תקנ"ח סעיף א' עם מ"ב שם ס"ק ג'

⁶⁵ מ"ב סי' תקנ"ח ס"ק ג'

⁶⁶ בש"כ פרק ס"ב סעיף מ"ט ומו"ר הרב משה היינעמאן שליט"א ד"ק מהקיצור שו"ע סי' קכ"ה סוף סעיף ז' שיש להחמיר

⁶⁷ שש"כ פרק ס"ב סעיף מ"ט